

plébános, Kanegér, az ócskavasgyűjtő cigány, Szível temetőcsősz stb., végső fokon mégiscsak környezetünk talajából nőnek ki, tájunk, illetve közelmúltunk jellegzetes típusait képviselik, némileg groteszk elrajzolásban, ilyenként pedig még emlékezetesek is tudnak maradni. Hála a szerző meglevenítő készségének és lebilincselő mesélőkedvének. Annak az összetéveszthetetlenül „gioni” hangnak, amely még a felnőtt olvasót is bogarászóan racionális kifogásainak félretételére készítheti. Hogy végül is engedjen a varázsnak, ne álljon ellen csábításának.

VARGA Zoltán

A MEGÚJULÁS HIÁNYA

Gion Nándor: *Sortűz egy fekete bivalyért*. Forum, Újvidék, 1982

E sorok írója öt évvel ezelőtt, amikor lejegyezte észrevételeit és benyomásait Gion *A kárókatónak még nem jöttek vissza* című ifjúsági regényéről, kifejezte azon reményét, hogy írónk újabb művében fel fog bukkanni az említett regény hősenek, Burai J.-nek, felnőtt hasonmása, és megállapította, hogy *A kárókatónak...* fontos állomás Gion írói fejlődésében. S most, amikor öt év múltán megjelent újabb műve, csalódásom kétszeres: Gion megmaradt az ifjúsági regénynél, és a *Sortűz egy fekete bivalyért* az elődjéhez képest nem jelent előrelépést.

Most már azt is leszögezhetjük, hogy Gion elsődleges (és szinte kizárólagos), alkotói szempontból fontos élményanyaga a gyermek- és ifjúkor, amelynek átélt eseménysorai, közvetlen és közvetett információs anyaga, adja meg műveinek alapját. Az élményanyag írói-művészi feldolgozása váltakozóan sikerül. A *Sortűz...* szorosán és szervesen kapcsolódik *A kárókatónak*hoz. Hiszen a cselekménysor mondhatni törésmentesen hullámzik tovább, az időponti kapcsolódás is teljes: ugyanazon év őszen folytatódnak a nyári események. A főhős ugyanaz, a már említett Burai J., de felbukkannak a többiek is, ha másként nem, hát említés történik róluk. A színtér sem változik, ugyanabban a közelebről meghatározatlan faluban vagy városkában játszódnak az események. Gion stílusán sem változtatott, szövege könnyen olvasható, nyelve gyakran megragadó, közlésformája egyszerű és már korábról ismert: újra egy kevésbé fontos, de mindenhol jelen levő hőst választ ki, aki aztán folyamatosan számol be a történetekről. A „tudósítás” nem bonyolult, egyszerűen áttekinthető, más szóval: az új regény belső formája, a kísérletezés jegyei nélkül, az előbbi regény mása.

Az elmúlt nyarat a mesélő „bitagnak” minősíti, mert meghalt a gyerekeknek rokonszenves vadőr. S nem is sejtik, hogy az ősz is szomorú lesz. A rövidke könyv tömören indul. De nem szűkszavúan, hiszen az első 72 oldalon egyetlen nap eseményeiről számol be. Talán az első nap

nem is volt ennyire eseménydús, de itt Gion, a jobb megértés érdekében, információkat közöl a múltból is, a szakasz tartalma ingaként mozog a már megtörtént és a történőben levő között. Nyomban kibontakozik előttünk két felnőtt hős: a mértéktelen szeszital-fogyasztás ellenére is rokonszenves Fodó tanár, valamint a tengődő és alkalmi munkából élő, valaha buzdósó katonákat rejtegető, volt földbirtokos. Ácsi Lajos, aki beismeri, hogy „bűnös” életmódot folytatott, amikor még gazdag volt. E boldogtalan emberek közé sorolható Fekete (Hofanesz) Péter is, a téglagyári munkás, akinek négy gyermeke halt meg a háború alatt. A három felnőtt hős a regény idejében a társadalom peremén él, és onnan nem is igyekeznek elrugaszkodni. Ezeknek az embereknek az életébe avatkozik be aztán valamilyen módon Burai J. Megőrizte *A kárókatona*ban megismert tulajdonságait: egyformán megértő a megviselt emberekkel és állatokkal szemben, és mindig segítőkész is. Jellemző, hogy Burai J. keveset beszél a könyvben, elképzeléseit szűkszavúan közli, de annál jobban buzog benne a cselekvés vágya. Először egy robbantásra ítélt macskát igyekeznek megmenteni, s bár ez nem sikerül neki, segítőkészsége nem lanyhul. Megdöbbenve és csodálattal nézi együtt a többiekkel, miként alakulnak át Fekete (Hofanesz) Péter roskatag bivalyai roppant erejű igazállatokká, és valószínűleg ekkor határozza el, hogy örökösen köhögő gazdájuknak beszerzi a nyugtató pálinkát. Közben a magányos és a maga módján szerencsétlen Novák tanárnőnek macskát szerez, és így igyekezik de:űsebbre fordítani a sorsát. S amikor Fekete (Hofanesz) Péter „megleli” a pálinkáshordót és a téglagyári vigadalom mintegy jelképezni látszik a beteljesült általános boldogságérzetet, teljesen motiválatlanul és megmagyarázhatatlan okokból bekövetkezik Ácsi Lajos halála: „Megállt a szíve. Lehet, hogy ő akarta, hogy megálljon.” A regény befejezését újabb sortűz jelzi: tiszteletadás mindazoknak, akik meghaltak. Ácsinak, Hofanesz kislányainak, a felrobbantott macskának, Gergiának és az elpusztult bivalynak.

A felsorolt események a legfontosabbak, és hangsúlyozni kell, hogy ezeket újabb eseményszálak szövevényes hálóként veszik körül. Épp ezért a központi eseménysor a regény kezdetén nehezen tapintható ki, később aztán annál gyorsabban kialakul, és a regény végén vésses sebességgel le is zárul. A mozgatóerő ebben itt is Burai J. humanizmusa. Cselekvő humanizmus ez, hiszen mindig a tett nyelvén fejezi ki magát. Fogyatékosága a könyvnek, hogy Burai J. emberszeretete nagy részben motiválatlan, egyszerűen van és létezik. Burai J. alakja, bár erősen körvonalazott, alapjában véve mégis kidolgozatlan. Már-már az a benyomásom, hogy konstruált papírfigura, eszmehordozó. Alakja nehezen illeszthető be a regény többé-kevésbé konkrét, társadalmi hátterébe. Tagadhatatlan, hogy a *Sortűz*... írói üzenete mélyen humanus, és Burai J. ennek az eszmének egyértelmű tolmácsolója, de a rajta keresztül tör-

tendő közlés mód túlságosan naiv, és így a történet a meseszerűvel nemcsak határos, hanem gyakran nem is más, mint mese.

Mielőtt azonban a mesébe való átcsapás veszélyeiről szólnék, említést kell tennünk a regény realizisztikus elemeiről is, a konkrét társadalmi háttéréről, valamint néhány felnőtt hősről. Fodó alakja például, bár némileg leegyszerűsített és banális is, kiemelkedik vonásai realizmusával. Megformálásában Gion elkerülte a melodramát, nem így más hősök, mondjuk Fekete (Hofanesz) Péter esetében.

„Létezik egyáltalán ez a Fekete Péter, vagy az álmaidokat mesélik?”, vetődik fel a kérdés a regény befejező részében. Vagy másképpen fogalmazva így kérdezhetnénk: vajon egy képzelet szülte világot mutat-e be Gion, és így minden, ami a regényben lejátszódik, a mesébe torkollik? Már korábbi, felnőtteknek írt műveiben is felismerhetjük a fantasztikum iránti vonzódását, és a fantasztikumot, jelképekkel társítva a valóság-megjelenítés még feltáratlan és újszerű írói-művészi megoldásait valósította meg. Éppen ezért mondhatta e sorok akkor némileg egzaltált írója Giont tájunk Márquezének. Tagadhatatlan, hogy a fantasztikum bevonásával sikerült neki, tömören és egyéni módon, a kísérletezés eszközeivel, időálló értékű műveket alkotnia. A *Sortűz*-ben azonban a fantasztikumot, mint a valóság reálisnak tűnő és lehetséges változatát, sajnos a meseszerű váltja fel. A konkrét társadalmi közegben olyan mesealakok mozognak és próbálkoznak realizisztikusan élni, mint például maga Burai J. Feltételezhető, hogy a felvonultatott figurák éltek Gion gyermek- és ifjúkorában, jó néhány epizódus bizvást megtörtént esemény írói feldolgozása, de a történetek tendenciózus, meseszerű kibontakozása és elrendezése merőben a kitalálás terméke. Gion ily módon szakít a realitással és a fantasztikummal, miközben veszít hitelességéből és ábrázoló erejéből is.

Ennek alapján e sorok olvasója úgy hiheti, hogy a kritikus nem tartja értékes alkotásnak Gion legújabb ifjúsági regényét. Szó sincs arról. Ugyanis feleslegesnek tartom elismételni a *kárókatona*-kkal kapcsolatos pozitív észrevételeimet, amelyek a szerző hangulatteremtő erejére, a regény cselekményességére, nyelvi tisztaságára stb. vonatkoznak. Inkább azt szeretném közölni, hogy a *Sortűz* ... csak folytatása a *kárókatona*-nak. „Csak”, olyan értelemben, hogy szerzőjük nem lépett előre ezzel a művel. Az öt évvel ezelőtt alkalmazott sajátos írói ábrázoló technikát alkalmazta szinte teljesen azonos írói üzenet közlésére. Jogosan vetődik fel a kérdés: vajon Gion kísérletező, önmegújító kedve lenne hanyatlóban? Érdekes, hogy az önméltós jelenségét a közelmúltban már tapasztalhattuk Burány Nándor esetében is. A *kárókatona*-kat öt évvel ezelőtt írói üzenete újszerűsége miatt találtam rendkívül fontos állomásnak Gion alkotói fejlődésében. Most úgy érzem, a *Sortűz*-et olvasva, az elmúlt öt esztendő sajnos nem hozott minőségi változást kiváló írónk művészetében.

VARGA István